

Reglà, l'historiador que volia comprendre el món

.....
XAVIER TORRES I SANS

Els historiadors catalans en actiu han de lamentar tot sovint la manca d'estudis específics i ambiciosos sobre la trajectòria recent o reculada de la seva disciplina. El plany, certament, no és pas infundat: perquè, a desgrat d'alguns esforços isolats (notòriament, els treballs de Ramon Grau i Marina López), no hi ha encara una autèntica història de la historiografia catalana. Allò més alarmant, però, és que tampoc no s'albira, almenys a curt termini, una autèntica eclosió o consolidació d'aquest gènere d'estudis històrics; que si no gaudeixen, a casa nostra, de prou tradició, tampoc no semblen tenir gaire futur. La conseqüència més immediata d'aquest buit és que qualsevol temptativa d'emmarcar o contextualitzar una obra o un autor determinats esdevé, per força, un exercici d'intuïció, talment com caminar a les palpentes. La persona i el llegat de Joan Reglà, el ferreny historiador empordanès, no constitueix, és clar, cap excepció: manobra d'arxiu més que no pas arquitecte de grans teories o protagonista de polèmiques abrandades, aquesta volguda discreció tampoc no li ha fet cap favor.

De medievalista a modernista

Les poques ratlles que li han estat dedicades en enciclopèdies generals o diccionaris històrics i de les ciències socials són, tanmateix, prou coincidents, almenys en aquest punt: Joan Reglà hauria estat, bàsicament, el medievalista vocacional, interessat per les vicissituds de les terres araneses, i que Jaume Vicens Vives, el seu mestre i valedor, empentà suaument, però fermament, cap al terreny aspre i poc

agraït de la Catalunya dels Àustries (un veritable ermot, si hom fa abstracció d'esdeveniments com ara la revolta del 1640, quan Reglà s'hi posà). Vicens no s'estigué mai d'agrair-li aquesta provada i reiterada «capacitat de sacrifici»; aquesta «*decisió intel·lectualment heroica*», a saber: defugir estoicament el tractament de temes més remuneradors de la història moderna catalana, com ara la revolta del 1640 o la re-

INTRODUCCIÓN a la HISTORIA

Socioeconomía · Política · Cultura

J. Reglà

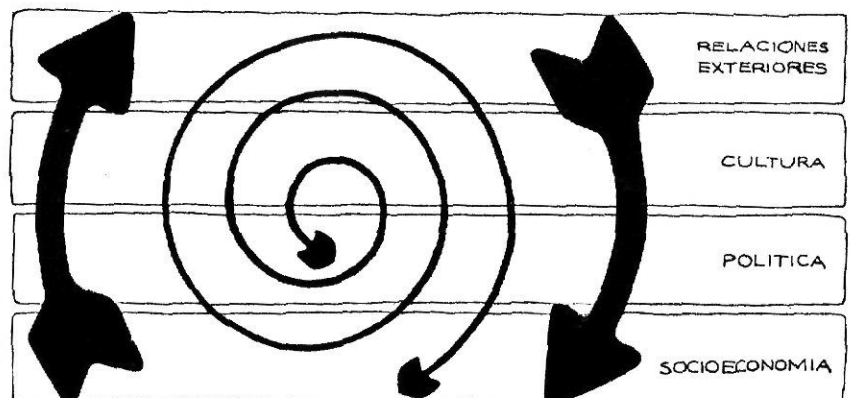

EDITORIAL TEIDE · BARCELONA

Introducción a la Historia és la versió castellana de l'assaig Comprendre el món.

presa econòmica en temps de Carles II; i capbussar-se, en canvi, en la ingrata, i aparentment poc rellevant, paperassa del «dia a dia» de la Catalunya dels Àustries, sense garanties inicials de cap mena.

Representació gràfica del desenvolupament històric: interaccions entre els diversos "nivells", segons Joan Reglà.

Ben entès, no és segur que els primers resultats de l'activitat modernista de Reglà hagin satisfet prou completament les expectatives de Vicens, almenys a

tenor dels pròlegs o les ratlles de presentació d'obres com ara *Felip II i Catalunya* (1955) i *Els Virreis de Catalunya* (1956): uns prolegòmens de Vicens que no estalvien pas els elogis envers el deixeble i la seva monumental tasca arxivística, però que tampoc no amaguen, alhora, una certa exigència envers l'historiador o intèrpret dels fets. Totes dues obres eren, en opinió de Vicens, i fins del mateix Reglà, els materials inicials, encara poc polits o refinats, d'una futura i genuïna monografia històrica sobre la Catalunya dels Àustries. Vicens, mentrestant, n'enalteix, abans de tot, el mètode i l'òptica; qualificats, potser un pèl irònicament, d'*aproximació massissa perifèrica*. «Perifèrica», en aquest cas, volia dir l'adopció deliberada per part de l'autor d'una perspectiva catalana o almenys no cortesana en el tractament del tema. «Massissa», en canvi, al·ludia l'acumu-

lació de testimonis i el pacient treball d'arxiu dut a terme: *De documents inèdits, bon Déu, no li'n manquen*, exclamarà Vicens a les primeres planes de *Felip II i Catalunya*. L'objectiu inicial, doncs, es podia considerar del tot assolit: *els documents [ja] hi són*. Hi mancava, solament, una *camadura més substanciosa*; una interpretació de més volada, en suma (1).

Vicens mateix, però, no dubtarà pas de suplir, ni que fos provisionalment, aquest buit. Així, a les planes de *Felip II i Catalunya*, el lector podia constatar-hi (o llegir «entre línies») els efectes perniciosos a la llarga de l'obra reformadora i reglamentista d'un Ferran II; el subseqüent encarcament i anacronisme de l'estructura social i legal de la Catalunya el Cinc-cents; i la no pas menys previsible i gradual «*podridura*» del país. Com caldrà interpretar, si no, un fenomen com ara el bandolerisme, tan in-

destriable de la Catalunya dels Àustries? Per a Vicens, aquest bandolerisme és, en realitat, la manifestació més genuïna del *gangrenament d'una societat sense il·lusions*,

L'historiador Reglà en un escenari històric: les ruïnes d'Empúries.

defectuosament regada pels vasos sanguinis que *deurien renovar les forces vitals i sols duen a les articulacions les metzines dels cossos en descomposició*. El lector de *Felip II i Catalunya* sap, tanmateix, que Reglà no anava pas tan lluny. La seva obra, de fet, es limitava a rectificar i avançar en el temps l'anomenat «viratge reaccionari» de Felip II; i a resseguir les repercussions d'aquesta inflexió política en el context català, i, sobretot, les possibles convivències entre bandolers catalans i hugonots francesos... Conclusions massa planeres, segurament, als ulls de Vicens.

Historiador d'arxiu

Aquest desajustament entre mestre i deixeble és prou comprensible. Perquè

Reglà, tal com ha explicat alguna vegada el seu deixeble Ernest Belenguer, es considerava, abans de tot, un historiador de la «vella escola». És a dir, un historiador d'arxiu, que malhiava de les grans articulacions teòriques, i que trobava, tal com confessà ell mateix en alguna ocasió, una escassa connexió *entre mis trabajos de archivo... y las grandes abstracciones de la Filosofía de la Historia, en las cuales la especulación se alimenta de la misma especulación* (2). Fins i tot un cop superat aquest primer (i prou saludable) estadi de prevenció, Reglà romangué tothora una historiador convençut que *el andar a pie firme enseña muchísimo a hacerlo por las alturas*. Tampoc no considerava imprescindible, altrament, anar als arxius amb algunes idees o sospites prèvies; persuadit, en definitiva, que els documents no defraudaran, *no podran defraudar mai*, l'investigador perseverant. Els *doctorands* dubitatius o

desorientats només havien de fer com ell: capbussar-se de ple en la documentació, autèntica, única font d'«inspiració».

L'esforç per comprendre el món

Romandre un historiador de la «vella escola» no devia d'ésser, però, ni fàcil ni còmode, almenys al costat d'una personalitat tan abassegadora i delerosa de «nove-tats» com ara Vicens Vives. No sabem si fou, precisament, el record i la influència del seu mestre allò que decantà tardanament Reglà cap a l'estudi de la historiografia europea del seu temps; o si pel contrari fou, simplement, un natural i personalíssim desig de «comprendre el món» allò que el menà, finalment, a cercar una autèntica connexió entre el seu treball d'arxiu i les abans desqualificades «filosofies de la Història». *Comprendre el món* és, si més no,

el títol original del manual historiogràfic de Reglà, publicat l'any 1967; i reeditat, en castellà, i amb alguns retocs, l'any 1970, amb el títol més acadèmic d'*Introducció a la Història* (3). El manual, ben entès, té, sobretot, un valor d'època. Representa un esforç, honest però prou desigual, per tal de rescatar i conjuminar el bo i millor—segons Reglà—de la tradició historiogràfica europea, i de les seves tendències més recents. Per les seves planes, volgudament eclèctiques, hi desfila tot i tothom: de Sant Agustí i Hegel fins a Toynbee o els morfologistes; la nova història econòmica, i els preceptius (almenys aleshores) cicles de Simiand o les fases «a» i «B» de Kondratieff; els previsible i influents *Annales* francesos, en la versió de Febvre i Braudel; i fins un marxisme de segona mà, après a corre-cuita a les planes de Roger Garaudy i altres divulgadors cristiano-marxistes. Tot plegat, un garbuix considerable.

Com alguns reputats *annalistes* francesos (i assenyaladament, el seu admirat Fernand Braudel) Reglà concebrà l'anàlisi i explicació històrica com el resultat de la interacció perpètua d'un seguit de «plans», «replans» o «nivells» diferents. Reglà, tanmateix, farà una lectura o apropiació prou personal tant del nombre com de la fesomia de cadascuna d'aquestes «llesques» històriques; una reelaboració que mostra, al capdavant, fins a quin punt era encara, i per damunt de tot, un historiador de la «vella escola». Perquè els diferents «plans» de Reglà inclouen l'economia, la política, la cultura, i fins les «relacions internacionals»: un àmbit específic, clàssic, però particularment bescantat per tota mena d'*annalistes* (almenys aleshores). L'articulació i les interrelacions d'aquest seguit de «plans» no són pas senzilles de destriar, certament: sense cap instància veritablement determinant, uns i altres s'influeixen i reflueixen en una espiral sense fi, talment com una ensaimada inacabable.

El tic braudelià

Tot plegat, però, es pot considerar perfectament anecdòtic, al capdavant. Perquè, en realitat, Reglà sembla haver assumit prou tardanament, i fins prou epidèmicament, aquestes noves i intricades «filosofies de la Història»; que, fet i fet, influïren ben poc en el gruix principal de la seva obra de recerca o d'«historiador d'arxiu». Així,

qual calgué dotar d'un marc interpretatiu generós un determinat conjunt de dades documentals, Reglà optà més aviat per arrapar-se a l'esquematisme malthusià d'al-

Reglà, «ferreny historiador empordanès», a Riells de l'Escala.

guns *annalistes*, i la geopolítica d'arrel braudeliàna, «mediterraneïsta» o del mateix Vicens. No és pas casual, em fa l'efecte, que el bandolerisme català del Barroc hagi estat conceptuat per Reglà com «la plenitud demogràfica de la muntanya, que es va desbordant amb violència cap al pla»; una de-

finició ortodoxament, textualment braudeliàna (4). Ni tampoc ho és, segurament, el fet que les enigmàtiques bandositats catalanes dites de «nyerros» i «cadells» hagin estat interpretades per Reglà com una prova més del «cisma... entre la muntanya i el pla»; i més exactament, entre «la mentalitat feudalitzant dels cavallers de la muntanya, i... l'afirmació del poder monàrquic, aliat de la burgesia de les ciutats i viles». Ni és accidental, en fi, que la dialèctica històrica de la Catalunya dels Àustries, hagi estat reiteradament reduïda per Reglà a la dialèctica particular entre «el món dels cavallers pirinencs» i l'antagònic de la «burgesia litoral», més contemporitzadora, i aliada natural de la Corona. La revolta catalana del 1640 serà el resultat, aleshores, de l'hegemonia de la Catalunya muntanyenca (5).

Darrera tot plegat hi ha, certament, un visible tic braudelià. Darrera tot plegat, però, hi ha, explícitament, i en primer pla, la paràbola geopolítica predilecta de Vicens, a saber: aquella que explicava la dialèctica històrica catalana en funció de la tensió «del muntanyenc i del mariner»; i que Vicens propagà des de les planes de *Notícia de Catalunya*—una obra reiteradament citada en els primers treballs modernistes de Reglà (6). L'ombra de Vicens s'ha projectat excessivament, segurament, sobre la figura i l'obra de Joan Reglà. Tanmateix, sembla prou difícil comprendre el Reglà historiador sense recórrer a Vicens.

Xavier Torres i Sans és professor d'Història a la Universitat de Girona.

Notes

1. Del «Pròleg» de Vicens a l'obra de J. REGLÀ, *Felip II i Catalunya*, ed. Aedos, Barcelona, [1955], pàg. IX-XV (com les citacions i parafrasis següents no identificades en nota particular).
2. J. REGLÀ, *Introducció a la Història*, ed. Teide, Barcelona, 1970, pàg. 6.
3. J. REGLÀ, *Comprendre el món. Reflexions d'un historiador*, Editorial A. C., Barcelona, 1967.
4. J. REGLÀ, *El bandolerisme català del Barroc*, Edicions 62, Barcelona, 2a ed., 1966. La inspiració provindrà de F. BRAUDEL, *El Mediterràneo y el mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II*, F. C. E., Mèxic, 2a ed., 1976 (2 vols.).
5. J. REGLÀ, *Els Virreis de Catalunya*, ed. Teide, Barcelona, [1956], pàg. 120.
6. Per exemple, *Ibid.*, pàg. 143; *Felip II*, op. cit., pàg. 30-32. La resí o «joc el muntanyenc i del mariner» a J. VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, ed. Àncora, Barcelona, 2a. ed., 1960, pàg. 25 i següents.